

Editörler

Doç.Dr. Hüseyin Çalışkan & Yrd.Doç.Dr. Bahadır Kılcan

Sosyal Bilgiler Öğretimi

Yazarlar

Yrd.Doç.Dr. Alpay Aksin
Yrd.Doç.Dr. Belgin Arslan Cansever
Yrd.Doç.Dr. Burcu Sezginsoy Şeker
Yrd.Doç.Dr. Eda Bütün Kar
Yrd.Doç.Dr. Hakan Turan
Yrd.Doç.Dr. Kamil Uygun
Yrd.Doç.Dr. Mevlüt Gündüz
Yrd.Doç.Dr. Servet Hali
Yrd.Doç.Dr. Sevim Güven
Yrd.Doç.Dr. Şahin Dünder
Yrd.Doç.Dr. Talip Öztürk
Yrd.Doç.Dr. Turgay Öntaş

Editörler
Doç. Dr. Hüseyin Çalışkan & Yrd. Doç. Dr. Bahadır Kılcan
Sosyal Bilgiler Öğretimi

ISBN: 978-605-9498-17-3

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı 2018

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Gözde Matbaa

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

ÖN SÖZ

Topluma uyumlu bireylerin yetiştirilmesinde eğitimin ve eğitim kurumlarının sağladığı katkı yadsınamaz bir gerçektir. Eğitim kurumları, topluma yön veren devlet mekanizmasının öngördüğü istendik bir toplum yapısı oluşturmak için eğitim programları aracılığıyla toplumun devamlılığını sağlamakta ve çağın gerekliliklerine uygun bilgi, beceri ve donanımına sahip insan profili için çaba göstermektedir.

Çağın gereklilikleri ile donatılmış insan topluluklarını meydana getirme ve istenen toplum yapısını oluşturma isteği, her manada değişen dünya düzenine kayıtsız kalmamakta, bilakis değişime uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda, eğitim kurumlarının elinde değişim için bir araç konumunda olan eğitim programları da değişimden nasibi almaktadır.

Topluma uyumlu hale gelebilecek bireylere yön verilebilecek en önemli evrenin ilkökul ve ortaokul dönemine denk geldiği bilinmektedir. Bu dönemdeki bireylerin topluma aktif bir biçimde dâhil edilebilmesi onlara okutulmakta olan derslerle sağlanabilmektedir. Bireylerin bu dönemde muhatap oldukları dersler arasında yer alan sosyal bilgiler dersi, bireyin hayata etkin katılımını, eğitim sisteminin bireyden beklenen yönde davranış oluşturabilmesini, toplumun devamlılığı için bireyin ihtiyaç duyacağı bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırmayı temel almaktadır.

Toplumun devamlılığı için sosyal bilgilerin gerekli görülmeye başladığından beri bu ders, bireyleri topluma ve çağın gerekliliklerine hazır hale getirme misyonunu hiçbir zaman kaybetmemiştir. Yapılandırmayıcı anlayış temel alınarak hazırlanan 2005 yılındaki sosyal bilgiler dersi öğretim programları da yukarıda belirtilen misyon göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Ancak programın oluşturulmasından günümüze kadar geçen zamanda, çağın gerektirdiği ihtiyaçlara cevap verme arzusunda ortaya çıkan bir takım boşluklar, sosyal bilgiler öğretim programında bir dizi değişiklikler yapma ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Ortaya konmuş bu eser, yukarıda belirtilen ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla ve yeni sosyal bilgiler öğretim programında yer verilen değişiklikleri göz önüne sermek amacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca bu eser, yukarıda belirtilen amaç çerçevesinde sosyal bilgiler dersini okutacak olan/okutan sınıf ve sosyal bilgiler öğretmeni adaylarına ve öğretmenlerine rehber bir kitap olma misyonu da taşımaktadır.

Bu eserin ortaya çıkmasında büyük katkılar sağlayan her biri alanlarında uzman olan tüm kıymetli bölüm yazarlarına ve eserin basımını üstlenen Lisans Yayıncılığa teşekkürü bir borç biliriz.

Eşsiz ülkemizin gelecek nesillerini yetiştirecek olan fedakâr öğretmenlerimize ve bu fedakârlığa aday olan lisans öğrencilerimize ortaya konulan bu eserin faydalı olması temennisiyle...

İstanbul, 2018

Editörler
Doç. Dr. Hüseyin Çalışkan
Yrd. Doç. Dr. Bahadır Kılcan

İÇİNDEKİLER

Önsöz

III

Bölüm 1

SOSYAL BİLGİLERDE İÇERİK VE TEMEL KAVRAMLAR

13

1.1. Sosyal Bilgilere İlişkin Kavramsal Açıklama	14
1.2. Bilimlere İlişkin Sınıflandırmalar, Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler	17
1.2.1. Sosyal Bilimlere İlişkin Kavramsal Açıklama	19
1.2.2. Sosyal Bilimler ve Çalışma Alanları	21
1.2.3. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler Arasındaki İlişki	25
1.2.4. Sosyal Bilgiler Dersinin Okutulma Nedenleri	27
1.3. Sosyal Bilgilerin Tarihi Gelişimi	29
1.3.1. Sosyal Bilgilerin Dünyada Tarihi Gelişimi	29
1.3.2. Türkiye’de İlkokullarda Sosyal Bilgilerin Tarihi Gelişimi	33
Değerlendirme Soruları	47
Yararlanılan Kaynaklar	49

Bölüm 2

SOSYAL BİLGİLER PROGRAMI VE YAPILANDIRMACILIK

53

2.1. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	54
2.1.1. Öğretim Programının Temel Felsefesi	54
2.1.2. Öğretim Programının Genel Amaçları	55
2.1.3. Öğretim Programında Temel Beceriler	57
2.1.4. Öğretim Programında Değerler Eğitimi	57
2.1.5. Öğretim Programında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı	58

2.1.6. Öğretim Programında Rehberlik	59
2.1.7. Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar	61
2.1.8. Öğretim Programının Yapısı	62
2.1.9. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Karşılaştırılması	64
2.2. Yapılandırmacılık	69
2.2.1. Yapılandırmacılık Türleri	74
2.2.1.1. Bilişsel Yapılandırmacılık	74
2.2.1.2. Sosyal Yapılandırmacılık	75
2.2.1.3. Radikal Yapılandırmacılık	76
2.2.2. Yapılandırmacılık İlkeleri	77
2.2.3. Yapılandırmacılığın Özellikleri	78
2.2.4. Yapılandırmacı Öğrenme Deseni	78
Değerlendirme Soruları	81
Yararlanılan Kaynaklar	83

Bölüm 3

SOSYAL BİLGİLERDE DEMOKRASİ, İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK EĞİTİMİ

87

3.1. Temel Kavramlar	88
3.1.1. Birey, Toplum, Çevre ve Sivil Toplum	88
3.2. İnsan Hakları, Vatandaşlık ve Demokrasi	94
3.2.1. İnsan Hakları	94
3.2.2. Vatandaşlık (Yurttaşlık)	97
3.2.3. Demokrasinin Gelişimi	99
3.2.3.1. Demokrasi Teorileri ve Modelleri	99
3.2.3.2. Demokrasi Türleri	100
3.2.4. Sosyal Bilgiler ve Demokrasi, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	103
3.2.4.1. Demokrasi, İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitiminde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler	112
3.2.4.2. Demokrasi, İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitiminde Kullanılabilecek Materyaller	114
Değerlendirme Soruları	121
Yararlanılan Kaynaklar	123

Bölüm 4
SOSYAL BİLGİLERDE KAVRAM ÖĞRETİMİ **131**

4.1. Kavramın Tanımı	134
4.2. Kavram Öğretimi	135
4.2.1. Buluş Yoluyla Kavram Öğretimi	136
4.2.2. Sunuş Yoluyla Kavram Öğretimi	137
4.3. Kavram Öğretiminin Sorunları	138
4.4. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kavram Öğretim Teknikleri	140
4.4.1. Kavram Karikatürleri	140
4.4.2. Kavram Haritaları	142
4.4.3. Tanılayıcı Dallanmış Ağaç	144
4.4.4. Zihin Haritaları	145
4.4.5. Kavram Bulmacaları	146
4.4.6. Kavram Değişim Metinleri	147
4.4.7. Kavram Öğretiminde V Diyagramı	150
4.4.8. Kavram Öğretiminde İki Aşamalı Teşhis Testleri	152
Değerlendirme Soruları	154
Yararlanılan Kaynaklar	156

Bölüm 5
SOSYAL BİLGİLERDE DEĞERLER EĞİTİMİ **165**

5.1. Değerin Tanımı ve Önemi	166
5.2. Değerlerin Özellikleri	167
5.3. Değerlerin İşlevleri	168
5.4. Sosyal Bilgiler Dersinin Değer Eğitimindeki Önemi	170
5.5. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Değer Öğretimi Yaklaşımları	173
5.5.1. Değerlerin Doğrudan Öğretimi (Telkin)	174
5.5.2. Değer Açıklama (Belirginleştirme)	175
5.5.3. Değer Analizi (Çözümleme)	176
5.5.4. Ahlaki Muhakeme (İkilem)	177
5.5.5. Eylem Öğrenme	180
5.5.6. Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı (Sosyal, Taklit)	180
5.5.7. Değerlerin Gizli Öğretimi (Örtük Program)	181
Değerlendirme Soruları	186
Yararlanılan Kaynaklar	188

Bölüm 6
SOSYAL BİLGİLERDE BECERİ EĞİTİMİ

191

6.1. Beceriler	193
6.1.1. Araştırma	194
6.1.2. Çevre Okuryazarlığı	195
6.1.3. Değişim ve Sürekliliği Algılama	196
6.1.4. Dijital Okuryazarlık	196
6.1.5. Eleştirel Düşünme	197
6.1.6. Empati	198
6.1.7. Finansal Okuryazarlık	198
6.1.8. Girişimcilik	199
6.1.9. Gözlem	200
6.1.10. Harita Okuryazarlığı	200
6.1.11. İletişim	201
6.1.12. İşbirliği	201
6.1.13. Kalıp Yargı ve Önyargıyı Fark Etme	202
6.1.14. Kanıt Kullanma	202
6.1.15. Karar Verme	202
6.1.16. Konum Analizi	204
6.1.17. Medya Okuryazarlığı	204
6.1.18. Mekâmı Algılama	204
6.1.19. Öz Denetim	205
6.1.20. Politik Okuryazarlık	205
6.1.21. Problem Çözme	206
6.1.22. Sosyal Katılım	206
6.1.23. Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	207
6.1.24. Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma	208
6.1.25. Yenilikçi Düşünme	208
6.1.26. Zaman ve Kronolojiyi Algılama	209
6.2. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Beceriler	210
Değerlendirme Soruları	214
Yararlanılan Kaynaklar	216

Bölüm 7
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE
STRATEJİ, YÖNTEM VE TEKNİKLER

219

7.1. Öğretme Stratejileri (Yaklaşımları)	221
7.1.1. Sunuş Yoluyla Öğretme Stratejisi	222

7.1.2. Buluş Yoluyla Öğretme Stratejisi	226
7.1.3. Araştırma-İnceleme Yoluyla Öğretme Stratejisi	229
7.2. Öğretme Yöntemleri (Metotları)	231
7.2.1. Anlatım (Takrir) Yöntemi	233
7.2.2. Tartışma Yöntemi	236
7.2.2.1. Panel	238
7.2.2.2. Zıt Panel	238
7.2.2.3. Münazara	239
7.2.2.4. Forum	239
7.2.2.5. Çember	239
7.2.2.6. Vızıltı (Buzz) Grupları	240
7.2.2.7. Fikir Taraması	241
7.2.2.8. Kollegyum	241
7.2.2.9. Top Taşıma (Rulman)	242
7.2.2.10. Görüş Geliştirme	242
7.2.2.11. Argümantasyon	243
7.2.3. Örnek Olay Yöntemi	243
7.2.4. Gösterip Yaptırma Yöntemi	246
7.2.5. Problem Çözme Yöntemi	247
7.2.6. Proje Yöntemi	248
7.3. Öğretme Teknikleri	249
7.3.1. Soru-Cevap	250
7.3.2. Gösteri	253
7.3.3. Beyin Fırtınası	254
7.3.4. Drama	255
7.3.5. Rol Oynama	256
7.3.6. Benzetim (Simülasyon)	257
7.3.7. Deney	259
7.3.8. Altı Şapkalı Düşünme	260
7.3.9. Analoji, Metafor ve Benzetme	269
7.3.10. Eğitsel Oyun	273
7.3.11. İstasyon	273
7.3.12. Balık Kılçığı	274
7.3.13. Gezi-Gözlem	275
7.3.14. Sözlü Tarih	275
Değerlendirme Soruları	278
Yararlanılan Kaynaklar	280

Bölüm 8
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE KANIT VE EDEBİ
ESERLERİN KULLANIMI

283

8.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kanıt Kullanımı	285
8.2. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Eserlerin Kullanılması	288
8.2.1. Günlük	288
8.2.2. Destan	291
8.2.3. Masal	294
8.2.4. Şiir	298
8.2.5. Filmler	299
8.2.6. Gazete	302
Değerlendirme Soruları	305
Yararlanılan Kaynaklar	307

Bölüm 9
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE SINIF DIŞI
EĞİTİM ETKİNLİKLERİ

311

9.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sınıf Dışı Eğitim Etkinlikleri	313
9.2. Sınıf Dışı Eğitim Etkinliklerinin Yararları	314
9.3. Sınıf Dışı Eğitim Etkinliklerinin Sınıflandırılması	315
9.3.1. Yerel Tarih, Sözlü Tarih ve Müze Gezileri	316
9.3.1.1. Yerel Tarih	316
9.3.1.2. Sözlü Tarih	317
9.3.1.3. Müze Gezileri	317
9.3.2. Alan gezileri (Tarihi ve Çevre) ile Sosyal Medya	319
9.3.2.1. Tarihsel Çevre Gezileri	319
9.3.2.2. Çevre (Doğa) Gezileri	320
9.3.2.3. Sosyal Medya	321
Değerlendirme Soruları	329
Yararlanılan Kaynaklar	331

Bölüm 10
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE ÖĞRETİM
ARAÇ-GEREÇ VE MATERYALLERİ

335

10.1. Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Materyal Örnekleri	337
10.2. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılabilecek Araç-Gereçler	342
10.2.1. Dijital Materyaller	343

10.2.2. Ders Kitapları	346
10.2.2.1. Ders Kitaplarının Nitelikleri	348
10.2.2.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Seçim Ölçütleri	351
10.2.3. Z-Kitaplar	355
10.2.4. Akıllı Tahta	357
10.2.5. İnternet	361
10.2.6. Bloglar (Günlükler)	364
10.2.7. Sosyal İletişim Ağları	366
Değerlendirme Soruları	370
Yararlanılan Kaynaklar	372

Bölüm 11
SOSYAL BİLGİLERDE ÖĞRETİMİNDE PLÂNLAMA,
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

379

11.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Plânlama	380
11.1.1. Program	381
11.1.1.1. Program Çeşitleri	381
11.1.1.2. Program Öğeleri	383
11.1.2. Plân	386
11.1.2.1. Plânın Önemi	386
11.1.2.2. Plân Yapmanın Gereği	386
11.1.2.3. Plânlı Çalışmanın Yararları	387
11.1.2.4. Plân Yapmanın İlkeleri	387
11.1.2.5. Plân Çeşitleri	388
11.2. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme	390
11.2.1. Ölçme ve Değerlendirme	390
11.2.2. Eğitimde Kullanılan Ölçme ve Değerlendirme Araçları	394
11.2.2.1. Geleneksel Ölçme ve Değerlendirme Araçları	395
11.2.2.2. Tamamlayıcı (Alternatif) Ölçme ve Değerlendirme Araçları	399
Değerlendirme Soruları	414
Yararlanılan Kaynaklar	416

Bölüm 12
SOSYAL BİLGİLER,
SOSYAL BİLİMLER VE SOSYAL BİLİMCİLER

419

12.1. Sosyal Bilgiler ve Felsefe	421
12.2. Sosyal Bilgiler ve Tarih	424

12.3. Sosyal Bilgiler ve Sosyoloji	426
12.4. Sosyal Bilgiler ve Psikoloji	429
12.5. Sosyal Bilgiler ve Antropoloji	431
12.6. Sosyal Bilgiler ve Siyaset Bilimi	433
12.7. Sosyal Bilgiler ve Ekonomi	435
12.8. Sosyal Bilgiler ve Dilbilim	436
12.9. Sosyal Bilgiler ve Coğrafya	438
12.10. Sosyal Bilgiler ve Arkeoloji	440
Değerlendirme Soruları	443
Yararlanılan Kaynaklar	445